

Acésta fóia ese cate 3 cóle pe luna si costa 2 fiorini v. a. pentru membrii asociatiunei, éra pentru nemembrii 3 fr. Pentru strainatate 1 galbenu cu porto postei.

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se face numai pe cate 1 anu intregu. Se abonédia la Comitetulu asociatiunei in Sibiiu, séu prin posta séu prin domni co-lectori.

Nr. 9.

Brasiovu 1. Maiu 1874.

Anulu VII.

Sumariu: Studiu asupra dialectului macedo-romanu paralelu cu celu daco-romanu. (Urmare.) — Propagarea de ura nationale prin B. Orbán. (Urmare.) — Reflexiuni la terminologi'a militaria si continuarea ei. — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Urmare.) — Bibliografia.

Studiu asupra dialectului macedo-romanu paralelu cu celu daco-romanu.

(Urmare.)

III Diferentie fonetice. A) vocali. In data la prim'a vocale a dialectulu cestiunatu ne aréta acea peculiaritate, cà de sí ea afóra de tonu, ba aórea sí su tonu se oseurédia in **â**, totusi oscurarea acésta de regula se templa mai numai la finea cuventelor; éra pre aiure vocalea amintita demulterior si-pastrédia sunetulu curatu sí acolo, unde noi o rostimu intunerecatu, precumu: alavdare, farina, scapítatu, daco rom. lãudare, scãpetatu, fãrina.

Mai remarcabile diferentia ne presenta dialectulu macedono-romanu cu acea, cà alu doile sunetu oscuru alu limbei nóstre daco-romane, adeca **â** in l a n a, p a n e scl., i-lipsésce de totu, asiá câtu chiaru in casurile, in cari la noi mai adeseori ocure **â**, precumu inainte de **n**, la dinsic se pronuncia a chiaru; specialmente gerundiele dinsic le formédia sí rostescu cu ándu, undu, endu (e chiaru) sí indu, precumu: cândo, d.-r. cându, incãnu, d.-r. incai, mânca d.-r. mânca, pânsa d.-r. pânsa; alavdãndu, vidiundu d.-r. vediundu, arupsënd dr. rumpendu, avdîndu dr. audîndu.*)

Lasãmu aici in suspinsu cercetarea causei acestui fenomenu limbisticu, memorandu numai atãta, cà intr'üne dein càrtile nóstre vechie **â** de adi se afla substituitu adeseori prein **â**, sí cà sí in tempulu mai nou se redicara, cu sí fóra reflectare la acestu dialectu, dein partea unoru literatori romani voci pentru suprimerea lui **â**.**)

Ce se atinge de vocalea **e**, acést'a in dialectulu m.-r. fórté desu se subtfia in **i**, insusíme, ce se oserba sí la alte popóra sí in alte limbe médiadiane, precumu: citate, domnidieu, di, d.-r. de, discepta d.-r. descépta. Astá se póte oserbã desclinitu sí la e dein finea cuventelor, unde sí rapediunea respicarei càsiuna subtfarea lui **e** in **i**. cea ce gasimu sí in limb'a sora portugesa, precumu: m.-r. sórele, só-

*) Vedi esemple de aceste la Boiadgi Romanische oder macedo vlachische Sprachlehre, Wien 1813.

***) V. Petru Maioru Tractatulu ortograficu in fruntea Leesiconului de Bud'a. T. Maiorescu in Scrierea romana, s. a.

relui, cetatéli (dî: sóri-le séu sór'le, sór'loi, cetat'li) scl.; portug. menina (copilu), fórté (dî m'nina, fort'). Academiculu nostru I. Maximu aluneca a atribuí acésta proprietate sí lui a dein finea numelor;*) ci esemplele produse: limb'li, dóm'n'li nu suntu dein limba-li, dómna-li, ci dein limbe-li, dómne-li scl., cu totulu dupa regul'a lui e finale sí neacentuatu.

Prein asociatiune venimu la **i** sí **u** finali. Ce frapanta asemenare éراسi a limbei daco-romane mai vechie cu dialectulu nostru trans-danubianu! In càrtile nóstre betrane **u** sí **i** finale mai necaiure nu se omitu, déca suntu precesi de oricari dóue cosunanti, nu numai cá astadî de una muta urmata de un'a licida; sí intogmai e acést'a la macedo-romani pana in díu'a de adi, asiá câtu vocalile acele in casulu aretatu au sunetu deplinu, pre candu precese numai de una cosunatória fórté pucinu se audu; ast'a se semte mai alesu la acatiarea articlului, pr. corbu corbi, domnu domni, cu articlu: corbulu corbili, domnulu domnili, (dî: corbul' domnulu' scl.); inse foculu, lupulu, sternutulu (dî; foc'lu, lup'lu, sternut'lu).

In fine fóra indoiéla dein iniurintia grecésca e de a se deduce, cà macedo-romanii róstescu diftongii **au**, **eu** inainte de **d**, **l**, **n**, **r** cá **av**, **ev**, éra inainte de **t** aprópe cá **af**, precumu: aravdare, d.-r. rabdare, alavdu, avdu, Pavlu, fievra lat. febris, cavtu d.-r. cautu, preotu d.-r. preutu, s. a.

B) Cosunanti. Ce se tiene de cosunanti, afóra de **r** sí **j**, pre cele-alalte pronuncia m.-romana tóte le muta atunci, candu urmédia dupa cele unu **i**. Asiadara **bi**, **ci**, **di**, **fi**, **gi**, **li**, **mi**, **pi**, **si**, **ti**, **vi**, se rostescu cá **ghi**, **tí**, **dí**, **hi**, **dí**, **it**. **gli** séu mag. **lyi**, **it**. **gni** séu mag. **nyi**, **chi**, **si**, **ti**, **ii** séu neo-grec. **γi**, precumu: **albi** se pronuncia cá si scrisu d.-romanesce **alghi**, **faci fati**, **surdi surdi**, **fica hica** lat: **fica**, **lungi lundí**, **cali** scrisu italianesce **cagli**, **lumina** scrisu **it. luginna**, **pinu chinu** lat. **pinus**, **siedu siediu**, **porti porti**, **viptu iiptu**, (cu oreçãta aspiratiune.) — Cosunatória **n** inca se

*) I. Maximu Gramat. macedono-romana, Bucuresci 1851 in partea fonetica.

moia in it. gn séu mag. ny, inse numai déca dupa i mai urmédia o alta vocale; cu alte cuvinte: se moia numai înainte de unu diftongu începutoriu cu i, precumu: antaniu, calcaniu, se rostescu cá in limb'a d.-romana dein Hatiegu sí Banatu; altcumu n se pronuncia nemoiatu, precumu: nisu d.-r. insu, spuni, niraire d.-dr. maniare (lat. in-ira-sci?)

Guturalile c, g se rostescu sí înainte de e cá înainte de i, luandu adeca sunetu siueratoriu, precumu: cerbu, ceru, ducemu, facemu, degetu; langidu, stergemu, frigemu (dí: tierbu, dedietu scl.)

Aste permutări ale cosunatórielor, dreptu cá nu cu atâtă regularitate cá în dialectulu m.-r., dara sporadicu se afla sí in tieniturile dialectului d.-rom., dămu de ele mai desu sí prein scrierile nóstre cele antice, ba gasimu unele sí prein limbele sorori nóue-latine, semnu de vechitatea acestoru trasure caracteristice ale dialectului m.-romanu sí preste totu ale limbei romanesci. Asià p. e. in limb'a ispana f se permuta in h înainte mai a tóte vocalile, precumu: hyo fiiu, hierro, fieru, hacer facere, haba lat. faba, hambre fóme lat. fames. Cea ce inse in limb'a romana deinceo de Dunare nu ocurge, e impregiurarea, cá m.-romanii nu permuta guturalile c, g in siueratórie gróse, cá noi, ci in subtíri rostindu: face cá fatiè, langedu cá landiedu, scl. De unde óre acésta abatere de la regul'a celoru dóue limbe nóue-latine orientali, a limbei italiene sí romanesci, cari guturalile c, g le rostescu in casulu dein vorba cu sunetu siueratoriu grosu? Abiá vomu grésí deducundu sí acésta precularitate dein inriurint'ia limbei elene sí neo-grece, càroru le lipsescu acele sunete; de si de alta parte nu ne este necunoscutu, cá in alalte patru limbe nóue-latine (provincialea, frances'a, ispan'a, portugés'a) specialmente guturalea c se pronuncia cu tonu siueratoriu suptíre, mai cá s, sí cá pronunc'ia acestoru guturali in latin'a clasica inca nu este deplinu constatata.

Faciá de acestu faptu e curiosu, cá tio, tiu in terminatiunile numerali se rostescu grosu cá sí la noi, precumu: fetioru, petioru (rostitu plane: cieioru), demandatiune scl.

Alte scaimbări fonetice in dialectulu cestiunatu suntu mai de a dóu'a mana sí asísidere ocurgu ici cóle sí in dialectulu daco-romanu, precumu pronuncierea lui see, sci, cá site, síti; stramutarea lui n aórea in r, cá mai alesu la romanii dein Istri'a sí in une pàrti ale muntiloru aurari deintre Transilvani'a sí Ungari'a, p. e. verinu, uru, ârima, ómeri, pâra, mâra, in locu de: veninu, unu, anima, ómeni, pane, mana scl.; rostirea cosunatóriei v si f dein începutulu cuvintelor cá h, p. e. hulpe, hóme, in locu de vulpe, fóme lat. fames portug. fome.

In fine mai e de insemnatu, cá in une pàrti ale teritoriului macedono-romanu aórea l sí r înainte de alta cosunante se lapeda, rostindu-se: atu, abu,

miesu, ade. in locu de: altu, albu, miersu, arde.

IV. Articululu e unulu dein cele mai interesante pàrti ale cuvintarei in limb'a nóstra. Elu dede, sí póte va mai dá tórta multoru dispute intre eruditi. Care e originea lui? ce destinatiune formaria sí sintactica are? pentru ce se poipune in limb'a nóstra numenelor? Preste aceste sí asemeni întrebări trecundu, insemnămu pre scurtu numai atâtă, cá ori vomu sustiené cu I. Maiorescu numai unu articlu alu, ori cu Cipariu sí alti gramatici unulu primariu lu, le, a, sí altulu secundariu alu sí celu, in fientia e totu un'a. Articululu primariu adeca cá sí celu secundariu, nu e alt'a, decātu pronumele demonstrativu latinu ille, care de la începutu serví in latin'a rustica sí servesce in limb'a romanésca pana in díu'a de adi, nu intr'atātu spre a alege specialitatea dein generalitate, séu spre a determiná mai deaprópe lucrurile, cea ce numai in mesura marginita póte face, cátu mai virtosu spre a dá numenelor forme de casuri; cu alte cuvinte: spre a dá numenelor sufletu, viatia, misícare, spre a inchiaíá membru cu membru alu vorbirei, precumu já etimologi'a cuvintului articlu aréta.*)

De aici urmédia totodata, cá fiendu cá articululu nostru (primariu) atunci, candu inclina numenele dupa impregiurări, se unesce in fientia cu numele sí remane nedespártibile, dinsulu prein acést'a dà numenelului forme de adeverate casuri asemeni celoru eline sí latine, cea ce alalte limbe nóue-latine nu mai posedu, dara urme sí ruine de declinatiune aréta invederatu, cá in anticitate sí ele asísiderea le aveau.**). Urmédia mai incolo, cá avendu limb'a nóstra terminatiuni casuali formate prein articlu, séu mai dereptu graindu, prein pronumele demonstrativu, dein care se trage articululu (érasí cá in latin'a, ale carei terminatiuni casuali inca nu suntu alt'a, decātu ale pròpumelului aretatoriu is): limb'a d.-rom. deintre tóte sororile sale mai bine a pastratu sí ne infaci-siédia vechiulu tipu alu limbei latine, sí deci este intr'adeveru chiaea, cu ajutoriulu carei sí numai cu ajutoriulu ei se potu deslegá in modu multiamitoriu multe cestiuni, alesu istorico-filologice, privitórie la elementulu latinu vechiú sí nou.***)) Urmédia in fine, cá ce se atinge de poipunerea articulului in limb'a nóstra, cestiunea de pana acumu, cá dein ce cause sí in urmarea a ce inriurintie ne abatumu in respectulu acést'a de la legea celorualalte sorori? trebue se o întórcemu, întrebându sí scrutându, cá

*) Articululus vine de la artus, arctus, arctare „Artus dicti, quod membra membris arctentur,“ (Festus de verborum significat.) „Artus, ossium conjunctio ad motum compe-rata.“ (M. Martini in Lexicon etymolog.)

**)) Pentru esemplu: fr. lui, leur, celui; isp. cuyo, cuya; it. lei, loro, colui, costoro scl.

***)) Bruce-Whyte Histoire de langues romanes, t. I. pag. 204—205, 215—216.

dein ce cause, candu sî in urm'a a ce influentie parasira n'oue-latinele apusane datin'a ac'osta a vechiei limba latine rustice sî clasice, de e declin'á cu ajutoriulu articlului sî deci de a poipunere articlulu? Numai estmodu potemu sperá in acestu respectu se ajungemu cu tempu la una solutiune indestulit'oria a cestiunei controversse.

Ci se re'orn'amu la peculiarit'atile articlului in dialectulu macedo-romanu.

Un'a deintre aceste e, c'á intr'insula l alu articlului inainte de i nu dispare de totu nece in numenativulu sî acusativulu plur. maso., nece in genitivulu sî dativulu sing. fem., ci numai se pronuncia moiatu c'á italiculu g l seu magiarulu ly. Preste totu disparerea o lapedarea licideloru l, n, r inainte de i seu de diftongu inceptoriu cu i, ce adi de regula se templa in dialectulu daco-romanu, la fratii macedo-romani inca nece s'a inceputu. Asiadara vorbele: muiere, iepure, ant'ái, rem'ái, io saiu, tu sai, macedo-romanesce se scriu sî rostescu: muliere, liepure, antaniu, remani, sariu, sari; totu asiá sî articlulu in casurile prememorate, p. e. arbur'i-li, d'ómne-li, daco-rom. arborii, domnei. Dealtminte au nu e frapante una asemine moiatura totale sî disparere amusi a unei amusi a altei licide sî in une n'oue-latine prea departate de noi? E cunoscutu p. e., c'á fr. du, au, des, aux se feceru dein de le, à le, de les, à les de odun'óra; éra formele articlului portugesu*o, do, ao, a, da, á, suntu dein lo, de lo, a lo, la, de la, a la; ba in limb'a dein urma chiaru si n e supusu unei moiature analóge celei dein d.-roman'a, p. e. portug. lua d.-r. luna, boa lat. bona, c'á d.-r. ua seu o dein una.

Alta peculiaritate ne ofere articlulu secundariu alu. Acest'a la pusetiunea genitivale a unui sustantivu ori a unui pronume fácia cu altele se descompune in p'artile sale c'ostitutive a sî lu, punendu-se a inaintea cuventului posiesivu, éra lu adaugundu-se la unulu dein numele posiese, chiaru de ar fi unulu dein aceste já*) articulatu. Prein procedur'a ac'ost'a capat'amu costruitiuni c'á cele urmat'orie: mic'lu predicator'lu a mieu, d.-rom. miculu predicatoriu alu mieu; a cui firidele brescu, d.-r. ale cui ferestre cauta; vrut'lu fratelu (sic.) a mieu, d.-rom. iubitulu frate alu mieu, s. a,**)

In fine, de vomu admite sî articlu nedefinitu, in respectulu acestui e de oserbatu, c'á m.-rom. nu contragu femininulu una nece-candu in o, cumu facemu noi romanii cesti dein stang'a Danubiului.

(Va urma.)

Propagarea de ura nationale prin B. Orbán.

(Urmare.)

Orbán se si mai inc'orda dein tote poterile c'á se atietie foculu celu mai intensivu alu urei nationale romanesci in contra sasiloru; pe sute de pagine, in mii de variatiuni, descrie despotismulu, tirani'a, egoismulu sasescu. Cun'oscemu fórte bene relele venite dela sasi romaniloru c'ati locuescu in aceleasi tienu-turi cu ei; Orbán inse nu vrea se vé'ia nicairi, c'á t'ota acea portare a sasiloru a fostu totudeauna numai copi'a despotismului, a tiraniei, a egoismului, a completei selbatecii asiaticse; elu nu vrea se cun'osca aceea ce scie érasu t'ota lumea, c'á acestea mici colonii aduse dein Flandri'a si dein diverse parti ale Germaniei, p'ana 'i lumea nu ar fi calcatu pe pamentulu Daciei, déca nu le-aru fi chiamatu si asiediatu aici regii Ungariei, in cointielegere cu pap'a Romei, precumu au asiediatu alte sute de mii de nemti si in Panoni'a, pentru c'á cu ajutoriulu loru se p'ota increstina si totu-odata governa pe poporulu magiaru, care era selbatecu si feroce, c'á si t'ote h'ordele barbare, c'ate au strabatutu inc'óce dein Asi'a septentrionale. Regii si dietele Ungariei au incarcatu pe sasi cu prerogative si privilegiuri, éra nu sasii le-au castigatu vreodata cu armele. Regii si aristocratii au datu una parte a poporului romanescu cu territoriuri intense romanesci in posesiunea si potestatea cetatiloru sasesci. Regii si aristocratia cea compusa dein diece nationalitati a Ungariei, au decisu de nenumerate-ori a extermina de aici ritulu grecescu si cu elu pe romani. Regii si aristocratia ungureniloru au sugrumatu orice umbra de libertate si au introdusu sierbitutea perpetua, conformu maximei cunoscutse: Rusticus praeter mercedem laboris nihil habet. Tripartitulu celu cumplitu alu lui Verbótzsi este codice ungurescu. Approbatele si Compilatele cu legile sale barbare sunt scrise in limb'a magiara. Conspiratiunea (uniunea) cea faim'osa, urd'ita in anulu 1437, innoita de nenumerate-ori cu juramente tari p'ana in a. 1848, a fostu urdita de aristocrati si de secui, éra sasii au fostu chiamati la mes'a asternuta. Aru fi cutediatu vreodata ac'osta m'ana de sasi, c'á se faca vreunu reu la unu poporu numerosu, precumu este celu romanescu, déca nu aru fi fostu ei incuragiati si auctorisati de regi si de aristocrati, carii se aruncá pe romani cu t'ota poterea statului, apoi mai chiamá in ajutoriu si pe nemti. Cu t'ote acestea, cumu se intempla óre, c'á cele mai multe comune rurale, curatu romanesci, c'ate se afla situate pe asia numitulu fundu regescu, adeca alaturea cu cele sasesci, intreco departe in numerulu locuitoriloru, in exteriorulu loru, in averile loru, nu numai pe miile de sate, care au gemutu in jugulu iobagiei prin comitatele feudali, ci si pe satele secuiloru numiti c'á aru fi fostu liberi, éra una parte considerabile a comunelor romanesci dein fundulu regescu intrece pe cele mai multe oppide (orasie si orasiele) dein comi-

*) Sustieniu, c'á in necesitatea de a impromutá vre unu cuventu ori altulu dein limbele sorori, se impromut'amu dein cele mai apr'opiate de a n'ost'ra; asiadara dein latin'a au italic'e'a. In aceste afl'amu jam, gia, prein urmare dupa legile fonetico-ortografice romanesci, já.

**) Boiadgi o. c. pag. 168, 165, 203.

tate. Hunedór'a, Deva, Vintiulu de diosu si celu de susu; Gelau, Huiedinulu, Siculu, Cojocn'a etc. sunt numai nesce cuiburi coperite inca si cu palie, pe langa comune romanesci cá Satu-lungu, Turceni (Turchesiu), Cernatu, cá Zernescii, Tohanulu v., vreo trei comune dela Branu, partea romanésca dein Rosnovu, si cea dein Presmeru, Resínari, Saliscea, Poian'a, Tilisc'a, Poplac'a, Gur'a-riului, Valea, Slimnicu, Sibiielu, Sadu, Boiti'a, Apoldulu-micu, Sin'a, Rodu, Rehan, Sascioru, ambele Pianuri, Sugagu, Lancramu, Danosiu s. a., care au dela 1500 pàna 2—3—4—5—6 si preste 6 mii de suflete locuitori romani, precumu le au numai oppidele cele mai mari; altele multe numera dela 800 pàna la 1200 suflete, precumu vei afla fórte rari comune in comitate. Care potu se fia causele acestei differentie batetórie la ochi? In vecinetatea Romaniei? S'au aratatatu si probatu inca si la altu locu, cà romanii dein Romani'a nu 'si lasa patri'a loru, cá se se stramute in a nóstra. Apoi cà districtele, alu Fagarasiului si alu Hatiegului, inca sunt contermine cu Romani'a; dara robli'a feudalistica era pe aprópe se exterminie populatiunea dein acelea tienuturi. Differenti'a de care ne este vorb'a, se esplica numai dein principiulu democraticu, pe care sasimea l'a nutritu si aparatu cá ochii dein capu pentru se-nesi; asia apoi urmà, cà acelu principiu fu aplicatu, de volia de nevolia, in mesura órecare si la romanii; candu dein contra feudalismulu era se omóre mai antaiu pe sasi, si se'i exterminie dein acésta tíera, precumu 'ia si exterminatu in adeveru, atàtu dein cetati si oppide, càtu si dein mai multe comune rurale situate in regiunile cele iobagite ale tieiei. Feudalismulu ungurescu, confederatu cu fanaticismulu religiosu, mersese in contra romaniloru asia de parte, in càtu pàna in a. 1700 romaniloru dein comitate, celoru iobagiti, le era strinsu opritu a 'si face biserice de pétra, precumu recunósce chiaru si Orbán. In fundulu regescu, romaniloru le-a remasu in casulu celu mai reu, intre tóte inpregiurarile, celu pucinu dreptulu de a'si castiga proprietate de pamentu, fóra cá se aiba trebuintia de a'si cumpara mai antaiu piele de cane, fia cu bani, fia cu sange versatu, fia si prin renegare si tradarea natiunei. In fundulu regescu nu se cerea piele de cane, ci se cerea numai câte duoe bracia venóse, si mente mai destépta, pentru cá romanii se'si póta conserva ce avea, séu se'si castige pamentu, proprietate, mosiia. In comitate nimeni nu potea fi proprietariu de pamentu, de ar fi fostu si milionariu; déca nu avea piele de cane. Apoi sciti dvóstra ce insémna in tíer'a nóstra, a se numi proprietariu, fia si numai de diece falcióre de pamentu? Déca romanii n'au castigatu mai multu pamentu in fundulu regescu, pentru acésta se respundia calugarii bisantini, carii 'iau tienutu in orbia sufletésca, si iau ametítu cu fals'a explicare a cuventeloru evangheliei: Nu ve adunati voue comori.“

Este adeveratu, cà sasii pàna in dilele lui Iosifu

II. nu suferea cá romanii se'si cumpere case in lantulu cetatiloru; ei n'au suferitu nici pe magiari si nici chiaru pe aristocrati si pe oligarchi, pentru cà precumu cetatile Italiei, Germaniei etc. se temea se nu le robésca si iobagésca oligarchii, de care se apará fórte desu cu armele, asia se temea si cele sasesci de rapacitatea loru. Apoi cà dietele au mersu multu mai departe, au proscrisu natiunea intrega.

Orbán si toti càti l'au pusu la cale cá se irrite pe romani asupra sasiloru, se arata fórte ingrati càtra densii. Acesti aristocrati, acesti popi, dascali ciangai, au uitatu asia curendu, cà de câte-ori in cursulu seculiloru romanii adusi la extremitate, scuturá lantiurile sclaviei, séu le si sfarmá pe unu tempu óre-care, tiranii loru alergá in ruptulu capului la cetatile sasesci, unde cerea ospitalitate si scutire de furi'a loru. Totu asia se intemplá si candu fugea de turci, de tataru, de curuti, de lobonti, de valloni si de haiducii ungueniloru. Dara apoi cine a imbracatu si incaltiatu pe magiari? Professionistii sasi, cà magiarii n'au avutu nici unu telu de industria, si chiaru pe càta au astadi, este numai satira a industriei. Cine le-a facutu cara, carútie, arme? Sasii. Cine le-au edificatu case de pétra si curti domnesci? Totu sasii. Chiaru capital'a Clusiu a fostu cetate sasésca, pusa pe ruinele cetatiei antice romane. Si cine a castigatu adesea favóre si gratia in Vien'a la cei compromissi pàna dupa urechi? Patricianii sasiloru. Cine au datu aristocratiloru sùte de mii bani imprumutu? Fondurile natiunei sasesci. Cine facea donuri de multe mii principiloru si gubernatoriloru, consiliariloru si judecatoriloru unguuro-secuiesci? Cetatile sasesci. Si cine a invetiatu chiaru carte pe magiari? Éra si sasii; ei au adusu reformatiunea in tíera. Veti cutedia se mai falsificati santulu adeveru historicu? Nu se mai póte. Romanii au scapatu de sub epitropi'a calugariloru, nu mai sunt orbiti, ei vedu, si v'au prinsu cu cumpan'a mica, cu minciun'a ingànata.

Ve temeti de predomnirea elementulu nemtiescu, si vedeti in poporulu sasescu unu mare periculu. Apoi vedi bene, cà ostasimea imperatésca nicairi nu a fostu si nu a dormitu asia linistita cá in sasime; aici s'a simtitu ea totu-deauna cá acasa, nu cá in comitate, si nu cá in Debritienu, Kecskemét ori Segedinu. Vedi bene, cà Vien'a si Berolinulu au cele mai grave ratiuni de a lua pe sasi sub protectiunea loru cea mai efficace, si fórte prostu este acela, care nu scie nici macaru atàta. Orbán et Comp. o sciu, dara loru le-ar veni bene de minune, candu aru potea scóte castanele dein spudia cu degetele romaniloru; s'aru omori prin una lovitura duoe musce. Incercarea romaniloru de a face reu sasiloru aru da ocaziune de triumfu mare intrigantiloru. Elu ne numesce in cartea sa de nenumerate-ori barbari si selbateci; atunci s'aru audí unu milionu de guri ragindu si urlandu: Éca barbarii, éca valachii selbateci, cumu tractédia pe bunii nostrii sasi — „a

jámbor szász sogorokat.“ Majestate regéscá, pentru Ddieu, lasa-ne se cademu asupra vlachiloru cu tóta poterea imperiului. Acumu ne poti crede M. ta, cá nu ti-amu spusu minciuni ori-candu ti-amu mintitu despre dacoromania si amu calumniatu pe acelu poporu afurisitu. Acumu poti vedé si M. Ta, cá altu-mentrea nu vomu fi in stare se tienemu Transilvani'a, decâtu numai déca ne vei ajuta si M. ta dein tóte poterile, cá se magiarisámu cu totul pe acestu poporu, se'lu facemu cá se'si uite de originea, de histori'a, de traditiunile sale, si limb'a se i se extermine dein acestea tieri. Ce e dreptu, cá noi magiarisandu pe vlachi si indiosindu'i de harapi ai no-strii, ne-amu intari in contra elementului nemtiescu, de care ne tememu asia multu, dara acesta este unu lucru prea bunu si pentru coróna etc. etc. In acela-siu tempu diaristic'a nemtiéscá s'ar' arunca de nou asupra nóstra; s'aru scola indata mai multi carturari de ai sasiloru, aru chiama in tíera ómeni cá anglulu Bonner, cá prussaculu Wattenbach si le aru dicta in pena calumnii scárnave, cá celea de deunadi esite in fóli'a periodica „Ueber Land und Meer.“

Orbán si toti patronii si complicii sei, atátu cei dein Transilvani'a, cátu si cei dela Buda-Pestea, aru face fórte bene, déca aru mai incéta de a falsifica histori'a si a o degradá de sierbitóri'a si chiaru ma-tur'a politicei loru nationale. Cu acésta manopera, immoralé si brutale densii numai cátu irrita spiri-tele; facu cá lupt'a pentru existéncia se ia dimensi-uni insuflátórie de grija mare pe venitoriu; sémena ventu, pentru cá generatiunea ce ne succede, se fia constrinsa a secera cu sábi'a furtune si uragane de cele mai fioróse. In locu de a se incercá se ruinedie pe sasi prin romani si pe romani prin elementulu nemtiescu, aristocrati'a magiara cu toti ciocoi, cu toti popii si dascalii loru, se védia mai bene, cumu voru se scótia tier'a intréga dein calamitatile in care o au rapeditu in modu atátu de criminale, in scur-tulu periodu de siepte ani. Se nu invetie ei pe ro-mani, cumu se'si resbune de sasi, ei se'si aduca amente, cá arm'a vindicetei are totu-deauna duoe ta-liusie. Déca ungunenii ne-arú fi lasatu in pace, po-pórale Transilvaniei s'aru fi impacatu pàna acuma unele cu altele. Romanii s'aru impaca destulu de usioru, chiaru si cu magiarii dein comitatele transil-vane, unde maióritatea loru s'a formatu totu numai dein romani renegati. Romanii nu s'aru certa nici chiaru cu secuii, indata-ce acestia aru mai lasa dein brutalitatea loru si dein pasiunea de a minti. Cu sasii ar fi si mai usioru. Ei nu potu se subsiste mai alesu cá profesionisti, fòra ajutoriulu romani-loru; acestia éra si trebuintia de manufacturele loru. Carturarii sasiloru se incete numai cu calumniele si denuntiatiunile la curte si in pressa, si apoi tóte se voru indrepta.

(Va urma.)

Reflexiuni la terminologi'a militaria si continuarea ei.

Amu premissu acelea câteva exemple de limb'a si terminologi'a militaria, asia precumu este ea usi-tata in tempulu de facia la armat'a Romaniei. Amu anunsiatu si scopulu pentru care facuramu acésta. Le precurmamu de-ocamu data; adaogemu inse ase-curarea nóstra càtra toti barbatii de specialitate, carii se interesédia de acésta parte essentialé si vi-tale a limbei nóstre, cá noi nu avemu preten-siunea de a dascalí pe nimeni, ei ne simtiramu obli-gati in conscientia de a reflecta la acésta parte a vietiei nóstre nationale, cu care dorimu dein sufletu cá se se ocupe mintile tuturoru romaniloru, inca si a le femeiloru nóstre; mai departe, cá celu care voliesce se cunósca limb'a militaria dein Romani'a, precumu si progressele pe care le va fi facutu ea, are se'si castige mai multe opuri romanesci, ince-pendu tocma dela Regulamentulu ostasiescu, elaboratu inainte cu 42 de ani sub conducerea co-lonelului Voinescu I. dupa celu rusescu de atunci, si pàna la celea care essu in dilele nóstre, precumu si a se ocupa cu lectur'a Monitoriului óstei, care esse sub auspiciile ministeriului ostasiescu. Acelu Monitoriu se compune dein doue parti, un'a oficiale si alt'a científica; afòra de acestea, abonatií mai primescú si câte unu fasciclu, care coprende tractate in diverse ramuri a le artei militare. Mo-nitoriulu Óstei esse de 2—3 ori pe luna, si afòra de timbrulu postei costa numai siepte (7) lei noi (franci) pe 1 anu. Acelu Monitoriu dela unu tempu incóce ajunse a fi fórte interesante, mai alesu de candu se publica in trensulu si asia numitele conferentie militare, care au inceputu a se tiené si in Romani'a de càtra mai multi oficiari de aceia, carii dispunu nu numai de cunoscéncia the-oretice prea frumóse, dara au participatu si la cam-panii bellice in diverse staturi, éra mai alesu in Americ'a septemtrionale, in Algeri'a, in Mexico, in Itali'a, Franci'a, Austri'a, Russi'a etc.

Aici este locul a comunicá inca si urmatóriele sciri, ce stau in relatiune cu materi'a de facia.

Inainte cu unu anu, unulu dein capitanií cei mai diligenti si mai seriosi ai armatei romanesci a tradusu de nou regulamentele tactice, care s'au si tiparitu, de si numai intr'unu numeru prea marginitu de exemplarie. Dilele acestea una comis-iune compusa dein oficiari superiori lucrédia la re-gulamente noue, dara pàna acumu a terminatu nu-mai scóla soldatului, la care s'a luatú mare parte dein traductiunea facuta in anulu trecutú.

Traducerea essercitiului in campania dupa Valdersee, facuta de dn. capitanu Nichita Ignatu, a fostu bene primita de càtra auctoritatlie militare superiori, ceea ce se cunósce dein resolu-tiunea dlui ministru ostasiescu Eman. Florescu, care tiene intre altele: „Se se arate multumirile mele

capitanului Ignatu pentru important'a lucrare. Se se tiparésca cu spesele statului 3000 exemplarie, deintre care se se impartia gratis fiacarui abonatu la Monitoriulu Óstei; 100 exemplarie se se dea auctorului (traductorului?) cá remuneratie; éra restulu se se depuna la ministeriulu de resbelu, pentru a se vende doritoriloru in pretiulu de 50 bani exemplariulu.“

Dein acestu casu invetiamu celu pucinu atáta, cá ministeriulu ostasiescu alu Romaniei nu mai este indiferente pentru limb'a, in care trebue se invetie romanii artea militaria, ci cá a luat mesuri spre a se introduce si stabili una limba mai correcta, mai purificata chiaru si de gallicismi, in cátu acestia nu aru fi adoptati si cunoscuti la cele mai multe armate europene. Unii oficiari se ocupa cu fericit'a idea de a compune unu vocabulariu de termini tehnici militari in limbile francésca si gérman'a, dein care apoi se se traduca iu romanesce de cátra barbati de specialitate, carii cunoscú tóte trei limbile acestea perfectu. Noi le dorimú dein sufletu celu mai bunu successu. Atunci apoi vomu avea terminologia militaria unificata. Pare cá ne-ar predice cineva, cá unii o voru critica, cá-ci nu o voru afla destulu de popularia. Dara pentru Ddiu, ce póte fi populariu la nisce baiati, carii n'au vediutu scól'a cu ochii, prin urmare nu sunt preparati de locu. Este observatiune vechia a ethnographiloru, cá de exemplu, cele mai multe familii dein comunele rurali, care se afla cumu am dice, in statulu naturei, nu simtu trebuintia de mai multe cuvente in tóta víeti'a lorú, decátu cá de 400 pàna celu mai multu 800 de cuvente dein intregulu thesauru alu limbei. Fiacare classe de ómeni invétia numai atátea cuvente dein limb'a materna, de câte are trebuintia in cerculu activitatiei, in vocatiunea sa pe acestu pamentu, éra dein restu invétia numai déca vene in atengere cu alte classi de ómeni, si atunci inca numai déca le simte lips'a, séu déca ómenii sunt constrinsi prin forti'a inpregiurariloru. Pentru recrutu mai totu este nou, dein momentulu in care a fostu assentatu. Dara nu terminologi'a cea noua, cátu mai virtósu pronuntierea cea neromanésca, constructiunea cea sucita si denaturata, apoi in multe casuri methodulu instructiunei si modulu de a tracta cu recrutulu nededatu, acestea sunt care desgusta si spariia pe una parte mare a tenerimei dela servitiulu militariu. Patru cincisute de cuvente noué, mai multu séu mai pucinu, trebue se invetie ori-ce teneru, care trece dela professiunea tata-seu la alt'a ori-care; apoi unu numeru asia micu de cuvente le invetia tenerimea, cumu amu dice, pe strata, precumu vedemu in mii de exemple, mai alesu pe la cetati si oppide; cu atátu mai usioru le va invetia recrutulu in scól'a soldatului, numai instructorii lui se scia tracta cu densulu.

Éca inse, cá dupa acestea reflexiuni premissé pàna acilea, amu ajunsu cá se continuamu paralelismulu nostru. Amu gustatu ceva dein terminologi'a

militaria a Romaniei; se vedemu acumu, care era limb'a si terminologi'a de instructiune romanésca a ostasiului romanu dein armat'a imperiale austriaca pàna inainte cu 5 séu 6 ani, si cumu a inceputu se se reforme die si aceea mai spre bene. Nu vomu merge prea tare inapoi, decátu numai pàna la belulu celu mare dein Itali'a, cá-ci de amu volí se petrundemu si mai departe in trecutu, pre candu cea mai vigorósa instructiune era executata prin 30—50—100 de betie si prin amblarea in nufele printre 300 de ostasi, de câte 6 pàna de 10 ori, ne-ar veni se suspinamu cu poetulu: Infandum regina jubes renovare dolorem.

Asia dara vomu incepe numai cu una carticica de instructiune publicata la an. 1858 in trei limbi, nemtiesce, serbesce, romanesce, alu carei titlu este: „Praktische Vorübungen zur leichteren Erlernung der serbischen und romanischen als Regimentssprache, für rein militärische Zwecke, gehalten in der Mundart des gemeinen Mannes.“

Auctoriulu acestei instructiuni permite in prefaciune, cá densulu a respectatu acilea numai limb'a ostasiului gregariu, éra nici-decumu limb'a scrisa, limb'a cultivata a cutarui poporu, cu alte cuvente, cá elu ar fi invetiatu acelea limbi dela fetiori, éra nu fetiorii dela oficiari si suboficiari. Noi inse vomu vedea dein estrasulu verbale ce vomu da dein acea carte de instructiune, cá s'a intemplatú tocma contrariulu, si cá bietii recruti au fostu constrinsi se invetie unu jargonu, unu galimathias de limba, carui asemenea nu s'a mai vediutu in tóta lumea, si care trebue se ingreune instructiunea in modulu celu mai infricosiatu, cá-ci elu este de natura, cá se aduca la desperatiune, atátu pe nefericitulu instructoriu, cátu si pe mai nefericitulu ostasiu, facéndu'i cá se si blasteme ór'a in care s'au nascutu si unulu si altulu.

Dara se nu preocupamu pe lectoriu, ci se lasamu cá se ne vorbésca oficiarii si suboficiarii instructori cu cei 100 si mai bene de mii soldati imperatesci de nationalitate romanésca, in limb'a cartiei susu citate, dein care vomu scóte una portiune bu-nicica, si inca pre cátu se póte in tipografiele de aici, cu orthographi'a serbo-croatica, inpusa limbei nóstre de auctoriulu anonimu.

Abnehmen — luware.

Abwärts — indósu.

Anvertrauen — kukredere.

Arm, der — braca.

Bauer — setán.

Baumstamm — botta della pom.

Bemerken — simcitore.

Betrügen — incelui.

Bettdecke — pokrówica.

Bewegung — komociune.

Blass — pallidu.

Blatt — frunca.

Bleiben — remunare.

Blut — sinze,
 Bote — mesadzer.
 Buch — karta.
 Bürger — pulgeru.
 Capitän — kapetanu.
 Dank — gracia, mulcamiria.
 Durchmarschiren — trekare.
 Ebene — asemena.
 Ehre — onore.
 Feld — holde.
 Feldkaplan — capellanu kastrense.
 Feldwebel — srazmestr. •
 Fenster — farasta.
 Festung — catate.
 Finger — zezetu.
 Fluss — apa fugendu.
 Freiheit — slobozne.
 Führer — dukendu.
 Gabel — furkica.
 Geburtstag — zea nasceri.
 Gemeiner Soldat — katana prostu.
 Geruch — odore.
 Hacke — sekúra.
 Hochachtung — innelcare.
 Holz — gemnu.
 Kreuz — kruca.
 Krieg — bataja mare.
 Kundschafter — spekulator.
 Krieger — woinik.
 Lunge — zigarica alba.
 Leber — zigarica.
 Mannschaft — militari.
 Mord — omoriria.
 Nebel — tuffa.
 Nett — zingas.
 Passirschein — avisu de pasu.
 Pass — pasos.
 Rede — worbele.
 Ruf — kiamat.
 Schneider — sneider.
 Schütze — puskátor.
 Stall — stalog.
 Steg — podu mik.
 Stock — butta.
 Tabak — duhan.
 Tag — zea.
 Thier — marwa.
 Ton — tonu.
 Tornister — tanistra.
 Trompete — trumbica.
 Tuch — postawa.
 Ueberläufer — fugaritu.
 Voraussehen — nainte weda.
 Vorposten — straza de nainte.
 Vorspann — vorspan.
 Wohnung — lokumentu.
 Zahn — maseu.
 Zapfenstreich — zapenstreichu.

Zurückbleiben — napoi ramuna.
 Zurückfallen — napoi keda.
 Das Halsstreifeln nicht rein — strafia della krawata
 nui kurat.
 Der Rock schlecht geputzt — kabatui reu kurecit.
 Die Knöpfe nicht rein genug — bumbillje nus ku-
 rate.
 Der Mantel voll Flecken — kepenagu i plin de fle-
 kur.
 Der Csako muss gerade aufgesetzt werden — caku
 musai se ste derept.
 Das Sturmband unter das Kinn geschoben werden
 — curiaua de cako se tras sub barba.
 Das weisse Riemenzeug muss sehr nett und rein ge-
 halten werden; sich auf der Mitte der Brust kreuz-
 en — kurelje albe musai kurat sefie, kruca pre
 piept sefie.
 Alle Eisentheile des Gewehres rostfrei sein — tetje
 parte de férur della puska se fie de ruzina kurat.
 Die Bajonetscheide ist nicht schön geputzt — sas-
 kula de bajonet nui frumos kurecite.
 Der Tornister ist schlecht gepackt, hängt zu tief,
 hoch, schief — borneu i reu pakulit, ste pre sus,
 pre zos, inletura.
 Diese Wäsche ist sehr unrein — kimjes sint pre ne-
 leud.
 Die Betten stehen nicht in einer Linie — pátur nu
 stau intro un rind.
 Der Fussboden schmutzig — pamnt i neleut.
 Die Wände voll Staub und Spinnweben — partile
 plin de prau, siku panzene.
 Die Fenster matt, nicht rein genug — ferest nus
 bas kurate.
 Die Zimmer zu wenig gelüftet — sóbilje nus bas
 venturate.
 Die Gänge nicht gekehrt — kongur nui meturat.
 Kolben anziehen! — kolbu traze!
 Beim Marschiren und Besichtigung eines Vorgesetzten
 Kopf in die Höhe, die Brust heraus! — la mars
 si la kautare unu maimárelui, kapu sus, si piept
 afare!
 Auf's Commando: „Halt!“ ruhig stehen! — la ko-
 mando: „Halt!“ stac enpace!
 Ihr arbeitet zu träge! — voi lukrac pre lenos!
 Besser Acht geben! — luwac sama mai bine!
 Nach dem letzten Tempo die rechte Hand rasch an
 die Seite — pre tempo elmai de peurma, muna
 de repta juce en letura.
 Acht auf mein Commando — jesama pre komanda
 mia.
 Die Nägel nicht geschnitten — unzilje nus tajak.
 Die Patronentasche ist schlecht geputzt — patrontásui
 reu puculit.
 Wer meldet sich zur Gensd'armerie? — cinesa voi-
 jestje la zandamérie?
 Ohne Erlaubniss darf Niemand einen Wagen bestei-

gen — fere slobozene nui slobod lanime la kocia seseduca.

Morgen ist Rasttag — munei zeba de pace.

Die zerrissenen Schuhe zum Schuster geben; die Armatur und Montur geputzt werden — papucilje rupts sese de la susteru, monturu si arma se puculic.

Der Zapfenstreich ist um 8 Uhr Abends, Vergatterung morgen um 6 Uhr Früh, dass Alles pünktlich eintrifft — zapenstreich ofi la opt cas sara, Vergatterung la sase casur diminaca, si toc la wreme se wine.

Wer zu spät kommt, wird gestraft — cine pria trzeu wine, ofi pedepsit.

Nehme eine Hand voll Schnee, reibe dein Ohr, deine Nase, sie ist erfroren — je omúna pline de naua. friake uretu si nasu kei indecat.

Schulterblätter zusammenziehen — óselje de spate entreuna traze.

Daumen auf die Hosennaht — zezetumare pre snior de nadráz.

Kinn anziehen — barba encinze.

Die Schwere des Körpers auf die Mitte beider Fusssohlen — greimja de trupu en mizlok la amndó talpe.

Sich nach Willkühr bewegen — tét insu pre woja se se miske.

In die vorschriftsmässige Stellung übergehen — dupa skriata positura se stieje.

Rangiren nach der Grösse — rendui pre merimja.

Sich richten nach der Brust und Stirn seines Nebenmannes — lowát direpcune pre pieptu si frunte della om aproape.

Auf einander decken — unu pre altu akoperit.

Die Gliederdistanz beträgt die doppelte Mannsbreite (drei Schuh) — o glida della alta i endoita larzimja de un om (tri picor).

Eine ganze, halbe, doppelte Wendung — oentrage, zumatate, endoite intorcere.

Alle Wendungen geschehen auf dem linken Absatze — tete intorkare se fak pre kalkinu sting.

Eine doppelte Linksumwendung machen — opestringe se se face endoite intorcere.

Der Marsch wird immer mit dem linken Fusse angetreten — mársu musai tetdeuna ku picoru sting se se encepe.

Die Fussspitzen ab- und auswärts wenden — kolcuri de picoru zos si den afare entorce.

Die Kniebiegen strecken — zenunce entinze.

Die rechte, linke Schulter vor — direptu, stingu umeri nainte.

Den Oberleib vornehmen — pjept nainte.

Den Fuss beiziehen — picoru traze laolalte.

Den Schritt vollenden — pásu implineste.

Grad vorwärts marschiren — derept nainte masirujeste.

Schritt halten — cine pásu.

Schritt beschleunigen — pásu mai jute.

Schritt verkürzen — pásu skurtéstje.

Schritt wechseln — pásu skimbe.

Schritt nehmen — je pásu.

Halbe Wendung rechts, links machen — intorkement de zumatate indirept, insting fekut.

Rechts, links, seitwärts treten — inderept, lastinga, enletur merze.

Wieder gradaus marschiren — jare derept masirujeste.

Nicht über die Linie vorpellen — nu trebuje peste brazda se trecec.

Grad, ungrad für den Abmarsch rechts, links — asemene, fereasemene pentru pljekare inderept, stinga.

Die ungeraden Rotten bleiben nach der Wendung stehen — fereasemene rotte remen duppe intorkement stat.

Der Unteroffizier des ersten Gliedes bleibt stehen — subofficiru della glidu dintiú ramune stat.

Die Männer des ersten und dritten Gliedes bilden die Wand — omeni dintiú din trelja glida fak zidu.

Die Männer des ersten Gliedes wenden die Köpfe rechts, und nehmen Fühlung gegen den Unteroffizier — ómeni della glidu dintia entork kapu la djerept, si jau simcitu ketre subofficiru.

Das Gewehr vor die Mitte des Leibes, des Schenkels bringen — puska nainte mizloku de trupu, puska nainte mizloku de cimpu aduce.

Den Kolben umfassen — maju della puska apukke.

Das Schloss auswärts drehen — zaru pusti din afare intorce.

Das Schlossblech kömmt auf die Magengrube — pleu zári wine la groapa foájljeli.

Den Patronaschdeckel mit verkehrter Hand aufstossen — koperis de patronas ku munna entorse deskidje.

Die Patrone in Lauf geben — fiságur de in cawe.

Zünder einlegen — aprinsu, pune in nuntru.

Pfannendeckel aufstossen — akoperitu de tigana deskide.

Pfannendeckel schliessen — akoperitu de tigana inkide.

Hammer in die Rast setzen — kokosu in pace pune.

Die Hammerspitze muss den Leib berühren — koda de kokosu musai trupu se dernaske.

Zeigefinger auf den Zünger — zezetu dinti la petika.

Die linke Hand kömmt in gleicher Höhe mit der linken Achsel — munna stinga wine en merimja aseména, ku umere sting.

Auf die Brust eines Mannes zielen — pre piept della un om semist.

Zielen und treffen — semist si sgodest.

Das Bajonnet versorgen — bajonetu en pataska en nuntru pune.

Se mai continuamu? Nu; credemu cá este prea de ajunsu. Vomu trece la altele.

Colectiune de diplome

d'in diplomatarium comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe români (valachi).

(Urmare.)

1519. App. D. Tr. T. VI.

Duoë familii aristocratice secuiesci, anume Lázár (dein care se trage famili'a comitiloru Lazar de astadi) si Toth se luasera in processe si lupta. Lazarescii gonira pe Totiesci dein secuime. Atunci famili'a Toth vene la comun'a ungrésca Benefalva si o încalecă iobagindu-o. Locuitorii protesta provocandu-se la decisiunea aduparei generale a natiunei secuiesci, care pe comun'a loru o a recunoscutu si declaratu de comuna secuésca libera. Processulu ajunge la curtea judecatorésca a lui Ioanu Zapolya. Ambéle parti isi iau advocati si se apera; voda Zapolya si cu ai sei decida in contra locuitoriloru numitei comune si 'i facu iobagi, adeca robi pentru totu-deauna ai familiei Toth. In aceetu documentu voru afla si philologii magiari ceva materia in expressiunea. *Ulgári feöldön lakókat.**)

Nos Joannes de Zapolya Comes perpetuus Terrae Scepusiensis Vajvoda Transilvanus et Siculorum Comes etc. damus pro memoria: Quod nobis feria secunda proxima ante festum nativitatís Virginis Gloriosae, una cum Egregio Leonardo Barlabásy Vicevajvoda nostro, ceterisque duodecim Juratis coassessoribus sedis Maros hic in Oppido Zékely Vásárhely constitut. et existen. Mathias de Fratha pro Egregio Joanne Tot de Zentgergh cum pro literis nostris praesentibus ibidem et personaliter adhaeren: Incolis possessionis Benefalva pro quibus Nicolaus Sántha de Zekelyfalva astitit contra eosdem, proposuit eo modo: quomodo temporibus elapsis dum videlicet Egregius quondam Andreas Lazar de Zárhegy, una cum caeteris suis consodalibus Egregium quondam Nicolaum Toth Genitorem ipsius Joannis Toth de Terra ista sicalicali expulisset, et exulem eiecisset potentia median. Iidem Incolae tanquam Jobbagationes, seu instar aliorum similium Jobbagationum in Ulgári feölden lako, simul cum universis territor. ipsorum nescitur quibuscunque ducti motivis universas terras

*) Apoi se te mai miri, că oligarchii robea pe comnele libere romanesci, neaparate de nimeni, ci asuprite de toti, candu isi robea si aruncá in sierbitute chiaru sangele loru. Apoi că Dozsa György, comandantele dein 1514 alu revolutiunei tieraniloru, inca au fostu secuui curatu. De altu-mentrea dein cincii milíone de magiari curati (că mai multi nu sânt) pâna in anul 1848 abia 1 1/2 milionu au fostu ómeni mai multu séu mai pucinu liberi, că nobili privilegiati si că locuitori prin oppide, locuri asia numite taxali si in urbi (cetati) mai mari séu mai mici. Toti ceilalti magiari, atátu in Ungari'a, cătu si in Trasilvani'a, au fostu iobagi, sclavi că toti slavii, carii au portatu jugulu feudalismului, éra nu ómeni liberi. De aceea este celu mai mare neadeveru in desu audit'a expressiune *szabad magyar nemzet*; că natiuea magiara, adeca poporulu insusi, nu a fostu liberu decandu este elu in Europ'a, si ce este mai tristu, că acelu poporu nefericitu nici nu scie ce este libertatea. Liberi in sensu fendaesticu au fostu in Ungari'a numai circa cincii sute de mii de persóne, adeca asia numitii nobili, incependu dela opincari pâna susu la comite si principe. Dara acea libertate se póte dice cu mai mare dreptu privilegiu asupritoriu de poporu, licentia, desfreu, tirania.

Red.

arabiles, foeneta et sessiones Domorum, simul cum territor. ejusdem possessionis pro se occupassent, se ipsos quoque sículos liberos facere minime formidassent, in quibus eidem actori plus quam mille florenor. auri damna intulissent potentia median. in praediciu et damnum praefati Joannis Toth actor. valde magnum. Quo audito praefatus Nicolaus Sántha Procura. praefatorum Incolarum in personis eorundem respondit in adverso. quomodo ipsi non potentia median. se ipsos in sículos liberos fecissent, sed universitas Regni siculorum, intellecta ipsorum incolarum justitia, ut antea quoque siculi exstitissent, eosdem in liberos sículos fecissent. Quibus sic habitis partibusque praedictis nullo ampliori documento eorum allegato comprobant. sed eisdem per nos in praemissis Juris equitatem elargiri postulant. Verum quia ex praemissis allegationibus praefatorum Incolarum ex Benefalva clare edocebamur Universitatem Regni siculorum non via Juris, sed actu potentiarum eosdem in sículos liberos constituisse, ex eoque nullius vigor. existen. iidemque Incolae rursus eidem Joanni Toth juxta veterem eorum libertatem instar suorum Jobbagationum readjudicari et committi debere videbantur manifeste, propter quod nos de eorundem dicti vice-vajvodae nostri caeterorum consilio, eosdemque Universos incolas ex Benefalva simul cum universis territor. et metis tanquam Jobbagationes suos sicalicales in Ulgári Feöldön lakókat annotato Joanni Toth actor. in perpetuum adjudicant. decernent. et committent. imo decernimus et committimus praesentium per vigorem. Datum loco et termino in praenot. Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo nono.

Exstat in Archivo Kolos-Monostoriensi.

1519. Suppl. C. D. T. V. p. 53.

Cunoscut'a familia aristocratica romanésca Candea cu predicatulu dela Suseni séu Riu-de móra, ajunsese pâna in acésta epoca, că se domine preste 29 de comune dein comitatulu Hunedórei. Diplomele de donatiune si alte documente de ale familiei fusesera conservate la unulu deintre descendentiu colaterali ai vechiei familiei si anume la Michailu Candea, dara dupa mórtea lui a remasu la filii sei. Ceealtea ramura a familiei nu se tieuea sigura si cerea că se le dea documentele celu pucinu in copia legalisata. Caus'a se pertractá la Zapolya voda si la capitululu dein Alb'a. Dein acestu documentu inca se vede curatu si luminatu, că familiele Candea si Candresiu (corupti in Kende, Kendeffy, Kenderes) sunt de aceeaasi origine, descendente dein aceeași tulpina romanésca. In acestu documentu mai affi si numele altoru familiei boieresci de romani, intre care si Poganulu dela Clopotiv'a, de unde se trage si prefectulu actuale alu comitatului Albei inferiore.

Spectabili ac magnifico Domino Joanni de Zapolya Comiti perpetuo Terrae scepusiensis Vajvodaeque Transilvano, et siculorum Comiti, et Domino et amico ipsorum honorando, Capitulum Ecclesiae albensis Transilvaniae amicitiam paratam cum honore. Noverit vestra magnificentia nos literas ejusdem ammonitorias, evocatorias et insinuatorias nobis amicaliter loquentes, et directas honore quo decuit recepisse in haec verba:

„Amicis suis Reverendis Capitulo Ecclesiae al-

bensis Transilvanæ Joannes de Zapolya Comes perpetuus Terræ Scepusiensis, Vajvodaque Transilvanus et siculorum Comes etc. amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis egregiorum Joannis, Andreae et Ladislai filiorum quondam Petri. Kenderes*) filii olim Joannis filii alterius Joannis filii Kende dicti de Malomviz, quod quamvis universae Litterae, et Literalia instrumenta factum possessionis Malomviz, Zuzeni, Guréni, Osztrovel, Wallya, Sibisel, Ohaba, Nuksóra, Galacz, Ponor, Baar, Federi, Fyzek, Boldogfalva, Várallya, Rea, Szentpéterfalva, Oncsok, Póklika, Kernesd, Poyen, Palla, Pukkova, Borbatvize, Uryk, Ohabicza, Dombaviczapataka, Farkaspataka, et Pochesd omnino in Comitatu Hunyadiensi exist. habitatum tangentiâ, ac eosdem aequali jure concernen. erga manus quondam Michaelis filii Ladislai filii praefati olim Joannis Kende**) tanquam natu majoris, quod in humanis egisset, tenta fuerint, et possessa, ipso quoque obeunte, eadem litterae, et literalia instrumenta ad manus egregiorum Ladislai, Nicolai et Michaelis filiorum praefati quondam Michaelis Kendeffy devenerint, et ex quo iidem exponentes certas in praesentiarum haberent causarum suarum prosecutiones pro quarum expeditione literis ejusmodi indigerent plurimum, formidarentque ex illarum literarum carentia non modicam jacturam, et derogamen jurium suorum consequi posse, quas quidem literas, et literalia instrumenta nec in specie, neque etiam illarum paria pro tuitione jurium suorum ad plurimas requisitiones eorundem exponentium hactenus eisdem reddere, et restituere recusassent, prout recusarent etiam de praesenti easdem, et easdem erga se indebite conservando potentia mediante in praedictum et derogamen jurium suorum manifestum: quosuper vestram amicitiam praesentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Michael de Brazova, vel Ladislaus, aut Georgius de eadem, sive Ladislaus Pogán de Klopotiva praedicta, sive Lupsa de Zechel, neve Paulus Kopacz de Váad, nam Kende de Oncsok, namque Joannes de Klopotiva praedicta aliis absentibus homo noster erga praefatos Ladislaum, ac Nicolaum et Michaelem filios dicti quondam alterius Michaelis personaliter accedendo ammoneat eos, dicatque et committat eisdem verbo nostro, ut ipsi praefatas Literas, aut in specie reddere, restituere, aut easdem ad Octavas festi Epiphaniarum

Domini nunc venturas, nostram in praesentiam penitus et effective praesentare illarumque paria memoratis exponentibus coram nobis dare debeant et teneantur, qui si fecerint, bene quidem, alioquin evocet eosdem ad praedictas Octavas Epiph. Dni proxime affuturas nostram in praesentiam, rationem superinde reddituros efficacem, litis pendentia, si quae foret inter ipsos non obstante, insinuando ibidem eisdem, ut sive ipsi praescriptas universas literas, et literaria instrumenta factum ut praemittitur antedictarum possessionum in Comitatu Hunyadiensi praescripto existen. habitatum tangentiâ et concernentiâ in Octavis festi Epiph. Dni nunc venturas nostra in praesentia penitus et effective praesentent, illarumque paria memoratis exponentibus coram nobis reddant et restituant, sive non, nos ad partis exponentis instantiam id faciemus in premissis, quod juri videbitur expedire. Et post hujusmodi ammonitionis, evocationis, et insinuationis vestrae seriem, ut fuerit expediens, octavas ad praedictas nobis suo modo amicabiliter rescribatis. Datum Budae in profesto B. Catharinae virg. et. martyr. a. D. 1519.

Nos igitur etc. facta admonitione feria 2. prox. a. f. b. Tomae apt. ad curiam nobilitarem eorum in Malomviz et Kolez, cui cum in contemptum relatum fuisset altero die in possessione Boldogfalva ad auditum providi Stephani Magyar Jobbagionis eorundem in eadem Boldogfalva commorantis ad 8. Epiph. Dni evocati sunt etc. Datum 3. die executionis praenotata a. D. supradicto.

Originale exstat in Archivo Capit. albens. Transilvaniae.

In Transumto Capit. anni 1756. possidet D. Franciscus Kenderesi de Felső-Szálláspataka.

1519. Supl. C. D. T. VI. p. 145—151.

Fragmenta dein nescie litere asia numite metali (hotarnicia) ale comunci Margau, dein comitatulu Clusiuui. Dat'a loru este multa mai vechia, adeca dela 1408, era transumtulu (copi'a autentica) e-dein 1519, datu unui nobilu anume Georgie Vaida dela Margau.

Transumtum Conv. Eccl. B. M. V. de Clus-Monostrea. Datum feria 5. proxima p. fest. BB. Tiburtii et Valerianus Martyrum a. D. 1519. In quo continentur Literae metales Pagi Meregyo de anno 1408. in quo et haec leguntur:

„Tandem ad eandem plagam transeuntes ad Caput fluvii Fejér-Vize-Feje appellatum ibique erexissent duas metas novas, deinde venien. ad rivulum agasztovize nominatum a parte meridionali fluentem, per quem rivulum girando, et per eandem partem occidentalem transirent ad fluvium Zekelyo quem fluvium Zekelyo tam populis Regalibus quam ipsi possessioni et Meregyo usui communi reliquissent et per medium ejusdem fluvii transirent in locum ubi idem fluvius Zekelyo jungeretur (paulo inferius) . . . terra campestris a parte meridionali sita possessioni Meregyo, silvestris vero terra a parte aquilonari adjacen. populis Regalibus remansissent etc.

L. S.
appensi.

*) KENDE de MALOMVIZ.	**) JOANNES KENDE.
JOANNES.	LADISLAUS.
JOANNES.	MICHAEL KENDEFFI,
*) PETRUS KENDERES.	(mortuus ante 1519.)
JOANNES. LADISLAUS.	LADISLAUS. MICHAEL.
ANDREAS.	NICOLAUS.
KENDERES de MALOMVIZ.	KENDEFFI 1519.

Litterae hae metales anni 1408 concessae sunt Johanni Batho filio Ladislai de Bernay.

Transuntum vero de 1519. nobili Georgio Vajda de Meregyo.

1521. Suppl. C. D. T. V. p. 79—80.

Boieriulu Candresiu, filiu alu lui Danciulu, filiu alu lui Costa, filiu alu lui Iarulu dein comun'a Salasiu, merge la Zapolya voda si cere cá se'i adjudece una parte de avere dela veduv'a Anica, ce fusese soci'a lui Michailu Serecinu si fiic'a lui Dionisiu, filiu alui Candresiu, ce fusese filiu alu lui Dija, éra acesta alu lui Iarulu.

Acestu documentu este interessantu si pentru cei carii se ocupa cu histori'a dreptului privatu alu Transilvaniei, anume cu respectu la dote si paraphernalie (seule).

Amicis suis Reverendis Capitulo Ecclesiae albensis Transilvaniae Joannes de Zapolya Comes perpetuus Terrae scopusiensis Vajvoda Transilvanus et siculorum Comes etc. amicitiam paratam cum honore: Dicitur nobis in persona nobilis Kenderes filii quondam Dancsul filii olim Koszthae, filii quondam Jarul de Szálláspataka, quomodo ipso de super jure quartalatio nobilis Dominae Anko relictæ quondam Michaelis Zerechen de dicta Szálláspataka filiae videlicet quondam Dionisii de Sz.-György filii olim Kenderes, filii Dija, filii dicti Jarul, nec non dote, et rebus Paraphernalibus quondam Dominae relictæ praefati quondam Kenderes sibi de jure avitico provenire debent. quod portionem praefati exponen. ceden. juxta Regni consuetudinem plenariam, et omnimodam satisfactionem impendere, atque medietatem portionis possessionariae praefati quondam Dionisii de Zent-György memoratum exponentem jure haereditario concernen. aliasque per ipsum, ac quondam Joannem Genitorem alterius Joannis Zerechen de dicta Szálláspataka ad manus quondam Ladislai Arka de Dempsos infra tempus redemptionis collatae, atque insignatae pro se rehabere vellent jure admittente, Legeque Regni requirente; super quo vestram amicitiam praesentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Stephanus senior de Nalach, vel alter Stephanus junior de eadem, aut Justhe de Várhely, sin Lupsa de Zachel, seu Lukate de Kosdath aliis absentibus homo noster erga praefatam Dnam Anko acceden. ammoneat eadem dictaque et committat eidem verbo nostro, ut ipsa praefatum jus suum quartalitium, nec non dotem et paraphernales dictae quondam Dominae amitae suae sibi de praetactis juri- bus aviticis, juxta Regni consuetudinem provenire debentes tollere et levare, praescriptamque medietatem dictae portionis possessionariae, alias ut praemit- titur, praefato quondam Ladislao Arka in praetacta possessione Also-Szálláspataka per ipsum exponen- tem. atque quondam Joannem Zerechen assignare (sic.) pro nunc scilicet erga manus dictae Dominae Anko habitae, eidem exponenti remittere et resi- gnare debeat, et teneatur, quae si fecerit, bene quidem, alioquin evocet eandem contra annotatum expo-

nentem ad Octavas festi B. Jacobi apost. nunc ven- turas, nostram in praesentiam rationem superinde red- ditur: Et post haec hujusmodi ammonitionis, et evo- cationis vestrae seriem, ut fuerit expediens suo modo amicablem rescribatis. Datum in Oppido Zekel- Vásárhely feria 2. proxima ante festum Cathedrae B. Petri apost. a D. 1521.

L. S.

ab extra

appensi.

In dorso harum literarum haec leguntur:

„Executio facta est feria quarta proxima Paschae in possessione Felső-Szálláspataka in Comitatu Hunyadiensi, in Domo Joannis Zerechen personaliter repertam (sic) quam ammonuisset ostensa per Ken- deres quadam pecuniarum summa, quae respondisset Bona et jura possessionaria contingere ipsam jure Paterno cum ipso Kenderes nihil juris esset, sed neque Ladislaus Arka nihil juris ha- buisset in eisdem possessionibus, et ideo sine pro- cessu etc. evocata est die in eadem de Possessione Bunyila in eodem Comitatu ad auditum cujusdam Demetrii Jobbagionis ibidem commorantis, et Ste- phani de portione scilicet possessionaria ejusdem Dominae, cum quibusdam Dominabus et Villico com- perte (sic) Stephani Bruduk Korcse relictæ quondam Dominici Paszto indivise (sic) Homo Vajvodalis Ste- phanus senior de Nalách, Capituli Magister Ambrosius. Originale exstat in Arch. Capit. alb. Tranniae.

1523. Suppl. C. D. T. V. p. 92.

Regele Ludovicu II apara pe Abrudeni in contra valachi- loru, carii s'au fostu resculatu.

Ludovici II. mandatum protectionale pro Civi- bus Oppidi Abrudbánya de retrenandis insolentis Va- lachorum plurima damna inferentium.

Orig. in Archivo Capit. alb. Transilvaniae Cista 5. Comitatus albae. fasc. 3. Nr. 5.

1524. App. D. Tr. T. VI.

Turcii occupasera Munteni'a. Ungurii se destépta abia atunci, cá cetatiu'a Severinu in Banatu ar trebui fortificata. Acésta se intemplá numai cu 2 ani înainte de perirea dela Mohacin.

Budae feria 3. prox. post. Dominicam miseri- cordiae. Ludovici II. Litterae, vi quarum, cum pro- vincia Hungariae Transalpina (Valachia) per Turcas jam occupata sit, adeoque instauratio, et munitio Castri Zewriniensis summe necessaria existat, illud autem restaurari nonnisi ex cusionem monetæ Came- rae Regiae Cibiniensis queat, hinc hanc cusionem monetæ Civibus Cibiniensibus, cum homine The- saurarii Regii ad id deputato confert, curamque re- stauracionis ejusdem castri Civibus Cibiniensibus con- credit ea lege, ut e lucro cusionis monetæ saxones 5000 fnos percipiant pro restauracione dicti Castri.

Ex authographo Fragm. edidit Eder in Felmer p. 187. et 188.

(Va urma.)

Processulu verbale

despre lucrările on. Comitetu alu asociatiunei se va publica intregu in Nr. v. Dein caus'a septemanei patimeloru si a serbatoriloru santei invieri nu s'a potutu tiené sientia pâna in 17/5 Aprile. Processulu verbale a si venitu la redactiune in 24/12, pâna atunci inse acestu Nr. alu Transilvaniei era parte tiparitu. si in 1/2 còla culesu gat'a. Inpregiurarile atátu a le redactiunei, càtu si a le tipografiei ceru, cá fiacare Nr. se fia pre càtu se póte gat'a cu cate 5—6 dile inainte de 1. si respective de 15. ale lunei. De altumentrea susu memoratulu protocòllu coprende mai multu numai afaceri currente; éra la propunerea domnului protopopu Ioanu V. Rusu cá secretariu, se decise cá: dupace tempulu adunarei generale pentru anulu c. se apropie, Comitetulu alesu in Deva cu insarcinare patriotica de a ingrijí pentru primirea membriloru Asociatiunei transilvane, se fia invitatu, cá celu multu pâna la finea lui Maiu se'si dea opiniunea asupra tempului si terminului, pe care ar crede acelu comitetu, cá ar fi mai oportunu si mai corespundietoriu pentru tienerea adunarei generale in numitul oppidu Deva, se intielege inse in totu casulu. cà adunarea se se tiena in decursulu lunei lui Augustu, cá si in alti ani.

Mai aflamu dein acelasu protocollu, cá directiunea institutului Albin'a dein Sibiiu, a transmissu dein castigulu anului trecut v. a. fl. 100 la fondulu Asociatiunei.

Anuntiu literariu.

La redactiunea Transilvaniei se afla depuse de càtra respectivii dni auctori, traductori, editorii spre vendiare: Dictionariulu limbei romane, elaboratu dupa insarcinarea data de societatea academica romana, de A. T. Laurianu si I. C. Maximu. Bucuresci 1873 volumulu I. A—H. 8° mare pag. 1242, 9 fl. v. a.

(Tiparirea volumulu II. se continua barbatesce.)

Analile societatiei academice romane. Necesarie la toti càti se ocupa cu istori'a literaturei, tomu I. 1 fl. 70 cr., — tomu II. 3 fl. 90 cr., — tomu III. 90 cr., — tomu IV. 1 fl. 10 cr., — tomu V. 1 fl. 45 cr.

Si pe 1873.

Operele lui Corneliu Tacitu traduse in limb'a romana de rep. Gavv. Munteanu, fostu membru alu societatei acad. (una dein cele mai bune traductiuni romanesci dein limb'a latina) 2 fl. 80 cr.

Equilibru intre Antithesi, sau spiritulu si materi'a, de Ioanu Eliadu Radulescu, Bucuresci, 1869. 1 Volumu, formatu de lexiconu, pag. 400.*) 4 fl.

*) Opu indispensabile pentru toti acei romani, carii se ocupa cu istori'a nóstra nationale si voliescu a participa la afacerile politice a le tierei. Eliadu spune romaniloru in acésta carte adeveruri mari si multe, éra exageratu este aprópe numai in cestuni religioése, pe care le-a cunoscutu reu.

Carti, precumu este si acésta, nu ar trebui se lipsesca in nici una dein bibliotecele romanesci.

Georgiu Lazaru si scól'a romana, memorialu de Petru Poenariu, discursu de receptiune etc. Cu portretulu lui Georgie Lazaru si anexe. Bucuresci 1871. 8° pag. 65, 40 cr. (Onorati memori'a fericitului Lazaru!)

Femeile, [de Iuliu Pederzani. Traducere de Iunius. Barladu 1873 8° pag. 73, 35 cr. (Ehret die Frauen . . . Schiller.)

Corespondentie de ale Redactiunei.

Alb'a-Iulia. I. V. B. Vechiulu Apulum etc. Se va publicá, indata ce vomu terminá celu pucinu unulu dein articlii ce se 'continua.

Clusiu, Történeti Lapok. Se vedemu incai Nrulu de proba, carele se promisese pe 3 Aprile. A esitu?

Iassi. N. I. Aici sunt trei tipografii. In acestea nu s'a tiparitu Histori'a Transilvaniei nici odata. „Istori'a Transilvaniei de Ioane V. Rusu, 8° pag. 396 a esitu la a. 1864 in Sibiiu la S. Filtsch, éra in a. 1865 a publicatu acelasu auctoriu Elemente de istori'a Transilvaniei. A se adressa la Sibiiu.

Geografia si istoria generale de W. Pütz, tradusa de dr. Ioanu G. Mesiotu, s'a tiparitu la Dv.

Carti besericesci, se afla pe la tipografiele diecesane, in Sibiiu, Blasiu si la Buda. Ésu unele si pe airea.

Pitesci, Aprile 5. Economulu, organu periodicu ilustratu pentru ramii de economia, industria si comerci, continua a esi totu in Blasiu, costa 10 lei noi pe anu, éra Fói'a scolastica numai 1 florinu seu 2 lei 50 bani.

Cernauti. Pädagogische Blätter, dela Nr. 2 nu amu mai vediutu altulu. — Nu credemu. Prelegerile in gimnasiuri se facu si pe aici mai multu dupa compendiuri nemtiesci.

Bucuresci, 9 Aprile v. De 2 luni incóce diarielu dv. ne venu prea neregulatu. „Poporulu“ nu l'amu vediutu cá de 1 luna; Trompet'a vene camu la 10 dile. „Monitorulu Ostei“ vene.

Pentru Orientulu latinu abonamentu la redactiune in Brasiovu.

Sibiiu. Amu intielesu si noi de acea secatura ridicula. Binevoliti a lua informatiune dela respectivulu redactoriu. Fanatismulu e acelasu in tóta lumea.

Betleanu. Pentru câte 35 cr. nu merita a mai tramite asemnatiuni de aici. A se inaintá simplu prin biletu de posta.

Blasiu, 23 Aprile. Se fia fostu ori-càtu de mari meritele cleruriloru in trecut, pentru betia, corruptiune, risipirea averiloru si venderea mosiiloru sunt responsabili parochii mai multu decâtu ori care altulu. Unu preotu carele in 5—6 ani nu e in stare se corréga pe maioritate dein poporani se, nu merita se fia preotu. Sententia aspra, dara nu avemu ce'i face.

Turda. Inca nu i s'a respunsu. Se se mai cóca. Pâna la adunarea gener. mai este. Cérta pentru terminologia.

Pitesci. E. A. Fragmentele despre Avramu Iancu mai tardiu, pâna se voru mai aduná si alte date. Mai buna ar fi biografi'a intréga. Fragmentele se perdu, se dau uitarei. Ax. nu voiesce, tace.